

UTRECHT SCIENCE PARK

Landschap als podium voor de kenniseconomie

PILOT IN UTRECHT
Nationaal Park Heuvelrug: Janine Caalders
Vereniging Deltametropool: Ana Luisa Moura
Nohnik architecture and landscapes: Jorrit Noordhuizen
Terra Incognita: Robert Arends

Provincie: Bertus Cornelissen, Annelies Camping, Jeroen Cornelissen, Paul Roncken, Ymkje van de Witte

Utrecht staat bovenaan het lijstje van meest competitieve regio's van Europa (EU Regional Competitive Index, 2017). Op en rond het Utrecht Science Park (USP) wordt de komende jaren ruim 2 miljard geïnvesteerd, in vastgoed- en infrastructuurprojecten. Vanaf 2013 zijn jaarlijks bestuurlijke conferenties georganiseerd, waarop afspraken over de ontwikkeling van het gebied zijn gemaakt. Overheden en partijen op het Utrecht Science Park werken samen aan de ambitie om in 2020 een internationaal toonaangevend vestigingsmilieu te bieden voor het cluster life science, duurzaamheid en gezondheid.

De samenwerking betreft:

1. Voldoende ontwikkelruimte van de juiste kwaliteit
2. Een 'open community' gericht op interactie binnen en tussen hoogwaardig kennisclusters
3. Een dynamische omgeving met hoogwaardige voorzieningen die uitnodigen tot ontmoeten
4. Een uitstekende in- en externe bereikbaarheid
5. Een duurzame en gezonde omgeving voor wonen, werken en recreëren

Het USP ligt in een schitterende landschapelijke setting, met een geweldige historische gelaagdheid. Dit biedt kansen om de nieuwe vormen van stedelijkheid op de campus op heel veel manieren (zowel fysiek als sociaal en economisch) te verbinden met die groene omgeving. Op deze manier wordt inhoud gegeven aan de ambitie van Utrecht als topregio voor Healthy Urban Living (HUL). Het USP heeft zich gespecialiseerd op life sciences en duurzaamheid, met onder meer clusters voor oncologie en stamcelonderzoek. Het USP heeft het in huis en wil dit laten zien, als een groot living lab.

GEBUNDELDE OPGAVEN

Begin 2017 is door regiopartners gewerkt aan het rapport 'Groene omgeving USP', als opmaat naar de ontwikkelstrategie USP. Utrecht heeft deze pilot benut om enkele bestaande landschapvisies en – initiatieven te bundelen rond het thema landschap als vestigingsvoorwaarde:

De Heuvelrug loopt van het Gooimeer tot de Grebbeberg en trekt zich niets aan van bestuurlijke grenzen. Het streven is van de hele Heuvelrug één Nationaal Park te maken. Kwar-

tiermaker Janine Caalders zoekt naar de relatie met de stad: "Het ecologische en economische systeem gaat verder dan de grenzen van het park". Diverse bedrijven zijn in mei/juni 2017 geïnterviewd, op zoek naar die verbinding tussen landschap en economie.

De onafhankelijk provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit Paul Roncken heeft met NOHNIK in mei en juni twee ateliers georganiseerd om het concept van een Ringpark Utrecht uit te werken. Via een dragons' den (snelle ondernemers-presentaties voor een jury) zijn investeringsmodellen onderzocht. Ook is nagedacht over de sturingsfilosofie.

In december 2016 is het rapport "Knooppunt in twee werelderfgoederen" verschenen, met inspiratiebeelden voor de kernkwaliteiten van het knooppunt Nieuwe Hollandse Waterlinie en Neder-germaanse Limes.

Tenslotte is een internationale vergelijking uitgevoerd, om te leren hoe andere campussen zich positioneren door middel van hun groene omgeving.

DUIZEND JAAR UITHOF

In duizend jaar heeft de Uithof zich ontwikkeld van een drassig moerasgebied tot een stedelijke campus. De geschiedenis van wat nu het Utrecht Science Park is, is onder te verdelen in vijf fasen. Toen Utrecht in 1122 stadsrechten kreeg en de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede werd afgedamd, begon de ontginning. Voor die tijd was het gebied een drassig moeras rondom de rivier, met een overgang naar het bosrijke gebied van de Heuvelrug. Die rivier vormde de noordgrens van het Romeinse Rijk, de Limes. Vanaf de middeleeuwen hebben de broeders van het klooster Oostbroek het gebied geschikt gemaakt voor de landbouw. Later

ontstaan tal van landgoederen, waar de rijke adel het voor het zeggen heeft. Begin negentiende eeuw ligt De Uithof in het terrein van de verdedigingszones van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, die langs de oostkant van de stad Utrecht loopt. Als de verboden kringen worden opgeheven ontstaan plannen om van de Johannapolder een universiteitscomplex te maken. Daarna gaat het hard en groeit De Uithof in rap temp uit tot wat het nu is: het Utrecht Science Park (USP) met dagelijks ruim 70.000 bezoekers. En het USP groeit in alle opzichten nog steeds flink door.

Militair landschap bij de Uithof. Foto: Riza Nugraha

LESSEN UIT
BUITENLANDSE VOORBEELDEN

Bij vier campussen is onderzocht hoe zij gebruik maken van hun landschappelijke context: Adlershof, Berlijn; ETH Hönggerberg, Zürich; Nyenrode Business University, Breukelen; en McMaster University, Toronto.

Op de website van de USP lijkt het landschap, de groene omgeving, enkel het decor voor evenementen, drankjes en vrijetijdsbesteding in het algemeen. De blik is daarbij vooral 'naar binnen gericht'. De potenties van het historisch gelaagde landschap worden onvoldoende (h) erkend. Op basis van de internationale vergelijking, waarbij vooral Toronto en Zürich veel inspiratie bieden, zijn de twee belangrijkste aanbevelingen:

1.
- Maak van het landschap gebruik op verschillende niveaus:
- de campus als proeftuin en laboratorium voor healthy urban living waar theorie over gezondheid e.d. in de praktijk wordt gebracht;
 - landschap als decor voor evenementen en als visitekaartje op website en andere communicatie;
 - landschap als factor in de productiviteit en creativiteit van de campus (ruimte voor concentratie, een wandeling in de pauze, ontstressen, inspiratie opdoen etc.);
 - landschap als showcase en letterlijke proeftuin op gebied van botanie en farmacie;
 - landschap als sportvoorziening (zorgt weer voor een fit en productief imago);

2.
- Maak bij de koppeling van campus en landschap gebruik van de onderliggende structuur en de Nederlandse planningstraditie:
- Benut het grid van het landschap op en vooral ook rond het USP, waaronder het ensemble van de HWL, de Kromme Rijn en de landgoederen.
 - En programmeer deze volgens bovenstaande functionaliteiten (hardlooprondjes en andere paden vanuit de campus het groen in, interessante randen ontwerpen met de polder a la Adlershof, fort kan ook een klimwand en uithangbord van de campus zijn).
 - Wat is er te doen met het snelweglandschap en het zicht vanaf de snelweg?

Adlershof, Berlijn, foto: Brucke-osteuropa, 2010

ETH Hönggerberg, Zürich, foto: Roban Kramer, 2010

“Het contact met de natuur past in de filosofie van ‘ontwikkelingsgerichte zorg’ die gebaat is bij wat in vaktermen een ‘healing environment’ wordt genoemd. Het Prinses Máxima Centrum zoekt het contact met de natuur en de omgeving als dat bijdraagt aan de kwaliteit van de zorg en het verblijf.”

VINCENT PIJPERS, HOOFD COMMUNICATIE
PRINSES MAXIMA CENTRUM, UTRECHT

McMaster University, Toronto, foto: Peter Cruickshank, 2008

Nyenrode Business University, Breukelen, Collectie Nederlandse Kastelenstichting, fotograaf onbekend

GROENE OMGEVING USP

De groene omgeving van het Utrecht Science Park heeft veel te bieden. Binnen een afstand van 3 tot 4 kilometer van het universiteitsterrein De Uithof vind je er historische buitenplaatsen, fraaie parkbossen, uitgestrekte weilanden en waardevolle natuur. De groene omgeving draagt in belangrijke mate bij aan de hoogwaardige ruimtelijke kwaliteit, het internationale vestigingsklimaat en de aantrekkelijke gebruikswaarde van het gebied tussen Utrecht-Oost, De Bilt, Zeist, Bunnik en Houten. De volgende drie gebiedsopgaven zijn naar voren gebracht voor groene ontwikkeling rond het Utrecht Science Park:

Gebiedsopgave 1:

Versterk de groene zuidrand van de Uithof/USP

Het landbouwgebied van de Universiteit Utrecht aan de zuidrand van De Uithof heeft groene kwaliteiten die nu nog onderbenut zijn. Er liggen kansen voor landschappelijke versterking, verbetering van de ecologische waarden in het gebied en mogelijkheden voor nieuwe recreatieve verbindingen tussen De Uithof en Amelisweerd. Het gebied ten zuiden van De Uithof kan meer gaan functioneren als een groen uitloopgebied voor het USP.

Gebiedsopgave 2:

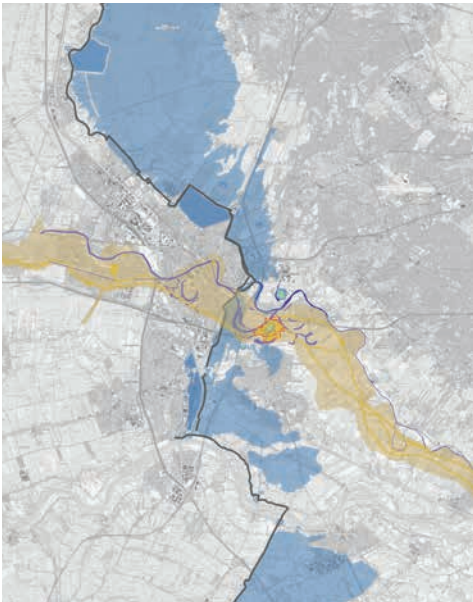
Versterk de groene noordrand van de Uithof/USP

En verbeter de relaties met de Liniepark Rijnsweerd en het gebied ten noorden van de A28. De gemeente Utrecht wil graag het gebied ten noorden van het USP/ De Uithof beter recreatief toegankelijk maken, als uitloopmogelijkheid vanuit de stad. De gemeente De Bilt wenst het buitengebied van De Bilt-Zuid rustig te houden, met het accent op natuur. De ecologische verbinding die hier ligt wordt gekoesterd. In de huidige situatie is het vanuit De Bilt beperkt mogelijk om in het gebied te wandelen. Op kleinschalige wijze kan de recreatieve toegankelijkheid van het buitengebied worden verbeterd.

Gebiedsopgave 3:

Verbind USP met Amelisweerd, Fort Rijnauwen, Fort Vechten en Nieuwe Wulven

In de groene omgeving van het USP vormen de Nieuwe Hollandse Waterlinie, Stichtse Lustwarande, Kromme Rijn en het Nationaal Natuurwerk vier voorname hoofdgroenstructuren. De recreatieve betekenis (toegankelijkheid, herkenbaarheid, beleefbaarheid) van deze hoofdgroenstructuren kan echter nog worden verbeterd. Vanuit het USP kan met name worden bijgedragen aan het verbeteren van de beleefbaarheid en herkenbaarheid van de linieobjecten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het beoogde doel is behoud en ontwikkeling van de groene kwaliteiten van de NHW, zodat deze een economische en ecologische bijdrage kan leveren aan een aantrekkelijke woon- en vestigingskwaliteit van de groene omgeving van het Utrecht Science Park.

Uit het rapport "Knooppunt in twee werelderfgoederen", gemaakt door Parklaan Landschapsarchitecten & Raap Archeologie (2016) in opdracht van Provincie Utrecht en Programma Nieuwe Hollandse Waterlinie, in nauwe samenwerking met het Programma Limes van de Provincie Utrecht en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

De aanleiding voor deze rapportage is de UNESCO nominatie van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) en de Neder-Germaanse Limes (NGL).

SAMENKOMST LIMES & NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Acht aanbevelingen voor het gebied waar twee belangrijke erfgoedstructuren samenkomen: de Limes en de Nieuwe Hollandse Waterlinie:

1. Vertel inspirerende verhalen over 2000 jaar militair erfgoed.
2. Stimuleer het ontwikkelen van een gebiedsidentiteit voor het onderzoeksgebied.
3. Maak een integraal plan voor de recreatieve ontsluiting.
4. Zet virtuele middelen in om onzichtbare kernkwaliteiten van de linies tot leven te wekken.
5. Maak beide linies even belangrijk.
6. Combineer stedelijke ontwikkelingen met UNESCO werelderfgoed.
7. Benut bestaande plannen.
8. Onderzoek of de zonering ook geschikt is voor andere delen van de linies.

VOORBEELDUITWERKING OOSTELIJK DEEL VAN HET RINGPARK

Dit is het oude strijdtonel van Amelisweerd, de Romeinse Limes, de Hollandse Waterlinie langs de Kromme Rijn. Wij stellen ons hier een veel bredere overkluizing van de verbrede Ring Utrecht voor, die alleen boven het landschap uitkomt om een nieuw OV knooppunt te maken bij het Utrecht Science Park

(links op de tekening). Het landschap van forten, sporten en landgoederen moet hier onbeschadigd doorlopen. Ook zien we hier de okerleuige Nieuwe Arcadische Route een belangrijke verbinding maken tussen de forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

VOORBEELDUITWERKING WESTELIJK DEEL VAN HET RINGPARK

We zien de omgeving van Kasteel de Haar. Maar let vooral op de okergele Nieuwe Arcadische Route. Deze verbindt het tijdelijk festivalterrein, het Lekkere Landschap van de microbrouwerijen, de voedsellandschappen (Chinampa's) en de parkerven rond

vrijgekomen agrarische bebouwing. Het park is hiermee nog niet af, maar er is een begin gemaakt, op tekening in ieder geval.

RINGPARK

De stadsregio Utrecht heeft nu één van de meest aantrekkelijke woon- en vestigingsklimaten van Europa. Mede hierdoor wordt de komende 30 jaar een sterke groei van inwoners (+30%) en bedrijven verwacht. Er wordt bestuurlijk en ontwerpend nu vooral ingezet op binnenstedelijke verdichting, erfgoedbehoud en het bijhouden van de groei van mobiliteit. De rol van het landschap rond de stad wordt hierbij nog onvoldoende betrokken. Ook spelen de kernen rond Utrecht een rol in de groeiopgave. Het gedeelde landschap van de stad Utrecht en de negen gemeenten er omheen (de 'U10') heeft nog geen verbindend verhaal, terwijl het bijna ongemerkt juist zo gewaardeerd wordt. Het ontwikkelen van een visie op groen en recreatie vraagt in de 21^e eeuw om een meer innovatieve aanpak en een nieuwe manier van denken.

Voor de stadsregio Utrecht stellen we daarom een Ringpark voor: een groene gordel rondom de stad waarbij de huidige landschappelijke

kwaliteiten worden uitvergroot. Ook werken wij vanuit het lange termijn belang van lokale ondernemers en initiatiefnemers, die binnen hun inhoudelijke missie een hoogwaardige kwaliteit van een landschapspark nodig hebben. Het Ringpark krijgt op die manier van onderop vorm, via een programma en niet via een van tevoren bedacht ontwerp. Door de focus op sociale, lokale en natuur inclusieve initiatieven, bouwen wij aan een netwerk dat de integratie tussen het stadslandschap en een regiopark aantrekkelijker en beter toegankelijk maakt voor de stedelingen. De provincie treedt hierin op als een 'gebiedsmakelaar' die initiatiefnemers helpt om op te schalen en samen publieke voorzieningen mogelijk te maken. Het USP is een bijzonder onderdeel van het Ringpark, een hotspot in de kenniseconomie met talloze stakeholders, en tegelijkertijd een knooppunt van internationaal bekende cultuurhistorische landschappen. De ideale plek om de gesprekken te starten over de invulling en totstandkoming van het Ringpark.

NATIONAAL PARK HEUVELRUG VAN WAARDE NAAR BETEKENIS

De Heuvelrug is een van de drukst bezochte groengebieden van Nederland, een regio waar mensen plezierig wonen en waar toonaangevende bedrijven zich graag vestigen. Maar die waarde is niet gelijk te verzilveren in een contributie door de gebruikers aan de instandhouding van het park. Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug breidt zich in de toekomst uit over de hele Heuvelrug. Onderzoek toont aan dat op macroniveau het huishoudboekje van dit grote park weliswaar in evenwicht is, maar de inkomsten zijn grotendeels afkomstig van overheden en dus politiek gevoelig. Op microniveau blijkt dat bijvoorbeeld landgoedeigenaren erg hun best moeten doen voor het beheer, terwijl andere partijen daarop 'gratis' meeliften. In de zomer en het najaar van 2017 wordt ondernemers in het gebied gevraagd hoe het landschap van betekenis kan zijn in hun eigen bedrijfsvoering. Een voorproefje van de interviews is voorin dit magazine te lezen: landgoed Eyckenstein.

Vrijkomende agrarische bebouwing is een probleem maar heeft ook charme. Meedoen met het ritme dat agrariërs in de loop der eeuwen hebben ontwikkeld is een concept dat ook andere doelgroepen aanspreekt. Denk aan het toestaan van bijzondere en zelfvoorzienende bebouwing, het verhuren van stille werkplekken (Seats-for-Silence, een concept van Eline

van de Veen) en een Knarrenhof (initiatief van Krasse Knarren). Dit zorgt voor een uitdagende mix als tegenpool voor de internetverhuurhype van de grote steden. Ook Tiny Houses kunnen hier tot Tiny Estates uitgroeien.

Er zijn steeds meer microbrouwerijen te vinden in de groenmetro-pool Utrecht. Voor de productie van bier en cider zijn graanvelden, fruitgaarden, hopvelden en kruidrijke graslanden nodig, maar ook lokaal bronwater, gevoed door de Utrechtse Heuvelrug of gefilterd hemelwater. Het beleefbaar en herkenbaar maken van dit Lekkere Landschap kan met een culinaire route die ook de forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie met elkaar verbindt.

“Wij denken dat het gaat om het ontwikkelen van een integrale leefomgeving waar juist mobiliteit gezondheid oplevert, waar sociale energie een plek kan krijgen in het gebruik van het gedeelde landschap en waar verdienmodellen zijn gekoppeld aan het beheer van groen en recreatieve voorzieningen.”

PAUL RONCKEN, PROVINCIAAL ADVISEUR RUIMTELIJKE KWALITEIT UTRECHT

Festivalorganisatoren zoeken nog naar een betere inpassing in het landschap en innovatie van de groeiende techniek die zij nodig hebben. Wij hebben daarom ontwerper Tom van Heeswijk over een samenwerking laten nadenken om een roerende en tijdelijke opstelling te ontwikkelen waarmee zonne-energie geogst wordt, zowel tijdens als ook buiten een evenement.

De opbrengst is genoeg om een woonkern als Bunnik een jaar lang van energie te voorzien. Al rondreizend door het Ringpark kan een festivalorganisator hiermee alle kernen zowel schone festivals als schone energie aanbieden.